

Голові Спеціалізованої вченої ради з
призначення ступеня доктора філософії
ДФ 11.151.001 у Інституті економіки
промисловості НАН України
Вишневському В.П.,
академіку НАН України, д.е.н., проф.

ВІДГУК
офіційного опонента Касич Алли Олександровни,
доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри менеджменту та публічного адміністрування
Київського національного університету технологій та дизайну
на дисертаційну роботу Ковчуги Лариси Іванівни на
тему: «Інноваційний розвиток як чинник
підвищення конкурентоспроможності галузей
промисловості України», подану до захисту
на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань
05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. У міжнародному економічному вимірі Україна відноситься до групи країн, які розвиваються, що не відповідає її природньому та людському потенціалу. Являючись у попередньому періоді індустріально розвиненою країною, Україна втрачає свій промисловий та науково-технічний потенціал, суттєво відстає від розвинених країн за рівнем конкурентоспроможності. Це обумовлено стагнацією інноваційних процесів, що проявляється у низькій частці інноваційно-активних підприємств (блізько 15% від усіх підприємств промисловості), слабкому впровадженні нових технологічних процесів та мізерній частці реалізованої інноваційної продукції. Внаслідок цього Україна має низьку конкурентоспроможність економіки, передусім, промисловості, для якої характерні технологічна відсталість і процеси деіндустріалізації. Так, Україна посіла у 2018 році 83-е місце у Глобальному рейтингу конкурентоспроможності серед 140 країн, складеному фахівцями Всесвітнього економічного форуму (WEF). При цьому вона мала 58-е місце за рівнем інноваційних можливостей, 46-е – за рівнем освіти. Це свідчить про недовикористання інноваційного потенціалу України, що стримує як темпи

економічного зростання, так і підвищення конкурентних позицій підприємств і галузей промисловості та негативно позначається на динаміці добробуту населення.

Слід відзначити, що дослідженнями інноваційного розвитку промисловості займається багато українських науковців, однак невирішенність багатьох проблем інноваційного розвитку вказує на необхідність поглиблення їх теоретичного осмислення й аналізу та пошуку нових шляхів і механізмів забезпечення активізації інноваційних процесів, передусім у промисловості, з метою підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. З огляду на сказане вище, дисертаційну роботу Ковчуги Л.І. слід вважати актуальною як в теоретичному, так і в практичному значенні, метою якої є поглиблення теоретичних засад інноваційного розвитку, розробка науково-методичних і практичних рекомендацій з активізації інноваційної діяльності галузей промисловості для підвищення рівня їх конкурентоспроможності.

Дисертаційну роботу виконано в рамках двох науково-дослідних тем Інституту економіки промисловості НАН України, які безпосередньо пов'язані з темою дисертації: «Модернізація економіки промислових регіонів України в умовах децентралізації управління» (2015 – 2018 рр.) та «Формування інституційного середовища модернізації економіки старопромислових регіонів України» (2018 – 2021 рр.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. В дисертації зроблена вдана спроба нового вирішення наукового завдання обґрунтування теоретичних, методичних та прикладних положень підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України за рахунок активізації інноваційних процесів. Окремої уваги заслуговують науково-методичні підходи до вимірювання та оцінювання інноваційного розвитку промисловості у контексті забезпечення її конкурентоспроможності. Вірогідність отриманих результатів ґрунтується на теоретичній розробці автором досліджуваної проблеми, критичному узагальненні наукових праць вітчизняних і зарубіжних вчених та спеціальної наукової літератури з питань взаємообумовленості інноваційної діяльності та конкурентоспроможності підприємств і галузей промисловості.

Наукові положення, висновки та рекомендації, які викладено в дисертаційній роботі, є обґрунтованими та достовірними, вони базуються на базових положеннях економічної теорії у сфері науково-технічного розвитку, інновацій та конкуренції, результатах теоретичних і прикладних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених з питань інноваційного розвитку промисловості, інформації міжнародних організацій і Державної служби

статистики України, законодавчих і нормативно-правових актах у сфері науково-технічного й інноваційного розвитку, результатах досліджень, проведених автором. Автором опрацьовано значну кількість наукових праць вітчизняних та закордонних дослідників (перелік із 237 найменувань), що забезпечує надійну методологічну основу дослідження.

При підготовці роботи використано сучасні методи наукового пізнання, в тому числі загальнонаукові і спеціальні методи наукового пошуку – діалектичний, системний, логічний підходи, структурно-логічного та історико-логічного аналізу, теоретичного узагальнення, систематизації та класифікації, статистичного, порівняльного, емпірико-прикладного аналізу, кореляційно-регресійного аналізу і моделювання та ін. Використання такого інструментарію відповідає визначенням завданням дослідження, що дозволило дисертанту досягти поставленої в дисертаційній роботі мети.

Зміст роботи в повній мірі розкриває тему наукового дослідження, структурна побудова відповідає визначенням завданням роботи, виклад матеріалу є логічним, висновки та рекомендації, зроблені в дисертації, можна вважати науково обґрунтованими.

Перший розділ дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні основи дослідження інноваційного розвитку промисловості» присвячено аналізу сутнісних характеристик інноваційного процесу і його дефініції. При цьому значну увагу приділено характеристиці інновацій, систематизації їх ознак, видів, структури, їх класифікації. Досліджено залежність інноваційного процесу від циклічного розвитку економіки, галузей, підприємств. Слід відзначити аналіз особливостей інноваційного процесу на різних стадіях розвитку підприємства, що формує науково-методичне підґрунтя для удосконалення управління інноваційним розвитком промисловості. В розділі значну увагу приділено обґрунтуванню взаємообумовленості інноваційної діяльності та конкурентоспроможності промисловості, умов формування інноваційної конкуренції.

У другому розділі дисертаційної роботи «Комплексний аналіз та оцінка інноваційного розвитку галузей промисловості України» викладено запропоновані автором науково-методичні підходи до оцінювання інноваційного розвитку промисловості у контексті конкурентоспроможності, які базуються на динаміці показників інноваційно-активних підприємств. На основі даної методики зроблено комплексну оцінку інноваційного розвитку галузей промисловості, виявлено негативну динаміку у більшості сфер промислової діяльності. Особливу увагу приділено аналізу взаємозв'язку між інвестиціями та інноваціями, що має значення для удосконалення управління інноваційним процесом.

Третій розділ «Забезпечення активізації інноваційного розвитку промисловості України та зміцнення її конкурентних позицій» містить науково-методичні підходи щодо основних напрямів політики активізації інноваційної діяльності у промисловості, як головної умови підвищення конкурентоспроможності, шляхом подолання недоліків інноваційної екосистеми, яка сформована в Україні. Автором розроблено практичні рекомендації щодо формування моделі мережевого партнерства як нового формату співробітництва незалежних підприємств і організацій для активізації інноваційної діяльності та підвищення її ефективності. Заслуговує на увагу розроблений автором комплекс економічних, інституційних, регуляторних, організаційних та інших заходів з удосконалення інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності.

Дисертаційна робота Ковчуги Л.І. охоплює широке коло питань, які стосуються вирішення проблем активізації інноваційної діяльності в промисловості. Здобувач обґрунтovує власне бачення проблем стагнації інноваційного розвитку галузей промисловості, пропонує низку відповідних практичних рекомендацій з їх подолання. Викладання матеріалу у дисертації ведеться логічно у відповідності до визначених завдань. Дослідження має теоретичний, аналітичний і прикладний аспекти. Головна ідея дисертації простежується в усіх розділах роботи. Висновки є достатньо обґрунтованими, що випливають із проведеного дослідження та отриманих результатів. Тема дисертаційної роботи, її мета і визначені завдання повністю розкриваються у змісті дисертації.

3. Достовірність та новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Достовірність та наукові новизни дослідження не викликають сумнівів. Зміст дисертаційної роботи свідчить про суттєвий внесок автора в розвиток досліджуваної проблематики та значну новизну наукового доробку.

У дисертації чітко сформульовано мету дослідження, поставлено та реалізовано теоретико-методичні та практичні завдання. В цілому є підстави констатувати, що автору вдалося вирішити завдання та досягти мети дисертаційного дослідження. Завдання корелують з ознаками наукової новизни, відповідно шляхи вирішення зазначених завдань, обрані автором, є оригінальними.

Наукова новизна отриманих у дисертаційній роботі результатів полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та науковому вирішенні завдання створення умов активізації інноваційного розвитку галузей промисловості в контексті підвищення їх конкурентоспроможності. Найбільш вагомі наукові здобутки містяться у таких положеннях дисертаційної роботи:

здійснено удосконалення понятійного апарату дисертаційної роботи, а саме: розмежовано й конкретизовано зміст понять «іновація», «нововведення», «інновація», а також розкрито їх послідовну трансформацію в ході інноваційного процесу (с. 28-30), дано авторське визначення «інноваційна діяльність підприємства», «інноваційний розвиток» (с. 31-32);

досліджено інновацію як економічне явище в динамічному, статичному та системному вимірах, що дало змогу розкрити і систематизувати основні ознаки інновації (с. 34-38), розробити авторську класифікацію видів інновацій за низкою ознак на основі якої розроблено матрицю інновацій промислового підприємства за складовими інноваційної діяльності (с. 38-45);

виявлено взаємозв'язок видів інноваційної діяльності з циклічним розвитком економіки, стадіями розвитку галузей (с. 48-51), визначено специфіку видів інноваційної діяльності на стадіях життєвого циклу підприємства (с. 52-57), обґрунтовано концептуальну модель інноваційного розвитку промислового підприємства з урахуванням етапів життєвого циклу, чинників зовнішнього і внутрішнього середовища (с. 58-64);

досліджено взаємозалежність між інноваційним розвитком галузей і підприємств промисловості та можливостями їх конкуренції, доведено визначальну роль інновацій в забезпеченні високих конкурентних позицій (с.64-78), запропоновано авторську модель формування інноваційної конкурентоспроможності підприємства, галузі промисловості на основі використання реальних, потенційних, абсолютних переваг, як результат впровадження інновацій (с. 78-83);

запропоновано авторський науково-методичний підхід до вимірювання та оцінювання інноваційного розвитку підприємств і галузей промисловості, для чого відібрано низку статистично достовірних показників, цю зводиться до інтегрального індексу (с. 110-114), обґрунтовано методичні підходи до оцінки інноваційної конкурентоспроможності на основі динаміки обсягу і структури показників реалізованої інноваційної продукції (с. 114-115);

шляхом використання методів економетричного аналізу і моделювання (розрахунку попарних і множинних коефіцієнтів кореляції) здійснено дослідження залежності між інноваціями та інвестиціями, виявлено тісну кореляцію загальних обсягів реалізованої інноваційної продукції та її частки нової для ринку і реалізованої за кордон від різних видів інвестицій в інновації (с. 139-167), що формує науково-методичне підґрунтя для удосконалення управління інвестиціями в інновації;

удосконалено науково-методичні підходи до дослідження інноваційної екосистеми України, що дало змогу поглибити розуміння її структури, здійснено аналіз її основних компонентів та виявлено перешкоди, які вона

формує для підприємств і галузей промисловості на шляху інноваційного розвитку (с. 177-198);

удосконалено теоретичні підходи до аналізу сучасної моделі інноваційного розвитку на основі використання концепції відкритих інновацій, що дало змогу обґрунтувати необхідність переходу від закритої моделі інноваційного розвитку до моделі мережевого партнерства, розроблено концептуальну схему та рекомендації її впровадження у промисловості України (с. 198-210);

розроблено практичну модель мережевого партнерства для підприємств добувної і переробної промисловості Донецької області – ДП «Рутекс керам» ТОВ «Рутекс керам» і ТОВ «Керамічні маси Донбасу», в якій відображені мережу взаємозв'язків підприємств-партнерів (с. 211-213);

визначено і систематизовано перспективні напрями, шляхи, механізми удосконалення обсягів і структури інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності промисловості України з метою підвищення її результативності, яка виражається в збільшенні обсягів реалізованої інноваційної продукції, в першу чергу нової для ринку та реалізованої за межі України (с. 213-227).

Все зазначене вище дає змогу зробити висновок, що робота має значну наукову новизну, яка поглилює теоретичні засади інноваційного розвитку, збагачує вітчизняну економічну науку та відповідає меті і завданням дослідження.

4. Повнота викладу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Основні результати дослідження опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 9,46 д.а. (особисто автору належить 7,15 д.а.), з яких 1 розділ у зарубіжній колективній монографії, 1 стаття іноземному науковому журналі, 6 статей у наукових фахових виданнях України і виданнях, які включені до міжнародних наукометрических баз, 1 – в інших виданнях, 5 тез доповідей у матеріалах конференцій, що дозволяє вважати виконаними положення п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Положення дисертаційного дослідження, в яких відображені наукову новизну, повністю подані у зарубіжних та фахових виданнях, обговорені на науково-практичних зібраниях. Представлені у дисертаційній роботі наукові результати, висновки і пропозиції належать особисто автору, та є значним науковим доробком. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті ідеї та положення, що отримані

автором особисто.

5. Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання. Представлені дисертанкою результати дослідження, висновки та рекомендації мають як теоретичне, так і практичне значення. Значення отриманих Ковчугою Л.І наукових результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних і методичних зasad підвищення рівня конкурентоспроможності галузей промисловості за рахунок забезпечення активізації та результативності інноваційних процесів.

Дослідження має істотне значення для економіки й управління національним господарством як галузі знань. Наукову значущість дослідження визначає комплексний підхід до дослідження проблем інноваційного розвитку промисловості, впорядкування категоріального апарату, аналіз взаємозв'язку між інноваціями і конкурентоспроможністю та становлення інноваційної конкуренції, визначення взаємозалежності між інвестиціями й інноваціями, особливостей інноваційного розвитку підприємства, галузі за етапами життєвого циклу, обґрунтування інноваційного розвитку на основі моделі мережевого партнерства.

Практичну значимість дослідження мають розроблені автором рекомендації щодо удосконалення інноваційної екосистеми, запровадження мережевого партнерства, підвищення рівня інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності. Про практичну значимість науково-методичних розробок автора свідчить те, що вони знайшли застосування в діяльності Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідки № 3902-05/16538-07 від 16.04.2018 р.; № 3902-05/14538-07 від 05.04.2019 р.), Київської обласної державної адміністрації України (довідки № 28-01-12/1989 від 15.11.2017 р., № 28-01-12/463 від 04.04.2019 р.), Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка № 1564/0/31-17 від 17.11.2017 р.), ТОВ «Керамічні маси Донбасу» (довідка № 28/03/2 від 28.03.2019 р.), ДП «Рутекс КЕРАМ» ТОВ «Рутекс КЕРАМ» (довідка № 21 від 19.04.2019 р.).

6. Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертаций. Аналіз змісту анотації засвідчує її відповідність основним положенням, які вкладено в текст дисертаций. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертаций.

Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертаційного дослідження. В анотації автором стисло окреслено основні результати дослідження, зазначена наукова новизна та чітко охарактеризовано практичне значення роботи.

Анотацію та текст дисертаций оформлено відповідно до вимог, встановлених МОН України.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Аналіз наукових публікацій, у яких висвітлені основні наукові результати дисертаційної роботи Ковчуги Л.І., не дає підстав фіксувати допущення автором порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). У дисертаційній роботі є посилання на джерела інформації за кожним випадком використання тверджень, розробок, відомостей, ідей та статистичних даних. Представлена до захисту наукова робота відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права та відображає бажання надати достовірну інформацію про результати власної наукової діяльності, застосовані методики досліджень, джерела інформації.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертаційної роботи і її окремих положень.

В цілому позитивно оцінюючи дослідження, виконане Ковчугою Ларисою Іванівною, варто вказати на деякі дискусійні та недостатньо висвітлені в дисертаційній роботі питання.

1. Автор, досліджуючи динаміку інноваційного розвитку промисловості (підрозділ 2.2) виявив суттєву розбіжність між галузями. На наш погляд, в дисертаційній роботі недостатня увага приділена аналізу причин такої диференціації.

2. Дискусійним є питання щодо механізмів формування моделі мережевого партнерства. На с. 211-213 дисертації автором розглядаються стимули, обмежувальні чинники, та принципові умови формування такого партнерства. Однак не визначаються можливі організаційні форми, що це може бути – асоціація, кооперація чи інші форми співпраці.

3. У дослідженні автор основну увагу приділяє дослідженню інноваційного розвитку галузей переробної промисловості, що є цілком логічним, оскільки саме тут має місце повний цикл інноваційного процесу та більш висока частка промислових підприємств здійснює інноваційну діяльність. Однак за розрахованим інтегральним індексом інноваційного розвитку (таблиця 2.8) добувна промисловість (без вугледобування) значно випереджає переробну. Вважаємо, що запропоновану методику оцінки інноваційного розвитку галузей промисловості недоцільно використовувати для добувної промисловості, оскільки в ній відсутні всі показники для оцінки (показники інноваційної продукції), що викривлює результати оцінки.

4. В дисертаційній роботі автор, аналізуючи проблеми інноваційної екосистеми в Україні, аналізує та систематизує її недоліки (рис.3.2). В тому числі приділяє увагу проблемам державного регулювання. Однак, на наш погляд, доцільно було б більш системно викласти правові засади у цій сфері,

відзначити недоліки законодавства, які не сприяють активізації інноваційної діяльності.

5. В роботі доцільно було б більш детально викласти теоретичні засади концепції відкритих інновацій, про що автор говорить на с. 203-205. Оскільки це новий тренд інноваційного розвитку, варто більше уваги приділити його обґрунтуванню та умовам поширення моделі відкритих інновацій.

6. Цікавою є розроблена автором модель взаємозв'язку етапів життєвого циклу підприємства і видів інноваційної діяльності (с. 61), яка обґруntовує доцільність вибіркового запровадження інновацій в залежності від мети своєї діяльності на кожному етапі розвитку. Однак необхідно було аргументувати, чи вона може бути типовою для всіх галузей промисловості.

7. Наведену в дисертації структурну модель удосконалення інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку промислових підприємств (с. 215) необхідно було представити у більшому форматі для кращого сприйняття викладених в ній пропозицій.

Зроблені зауваження не зменшують загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, а лише вказують на складність досліджуваної проблематики та можуть слугувати орієнтиром подальшої наукової роботи.

Вищевикладене має виключно дискусійний характер, належним способом реагування на ці зауваження може бути їх коментар під час публічного захисту, що жодним чином не ставить під сумнів вагомість наукових здобутків автора.

В цілому дисертаційна робота Ковчуги Лариси Іванівни залишає позитивне враження, а відмічені дискусійні положення і окремі недоліки не знижують її наукового і практичного значення.

За змістом та оформленням дисертація Ковчуги Лариси Іванівни на тему: «Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України», відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема:

відповідає паспорту спеціальності 051 – «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»;

відповідає вимогам, встановленим Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Робота відповідає основним вимогам до дисертацій.

Таким чином, дисертація Ковчуги Лариси Іванівни є яскравим прикладом наукового дослідження, що виконано особисто автором, характеризується завершеністю та єдністю змісту.

9. Загальна оцінка роботи, її відповідність встановленим вимогам.
Дисертаційна робота здобувачки Ковчуги Лариси Іванівни на тему: «Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, враховує нові теоретичні, методичні та практичні підходи до реалізації актуального наукового завдання щодо підвищення конкурентоспроможності промисловості України за рахунок забезпечення інноваційного розвитку. Тему дисертації розкрито в повному обсязі, вирішено поставлені завдання, реалізовано мету дослідження, представлено нові наукові результати, які мають як теоретичне значення, так і практичну цінність, а повнота їх викладу в опублікованих працях свідчать про повну самостійність автора, високий рівень підготовки дослідження.

Враховуючи актуальність, наукову новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість і достовірність, а також практичну значимість сформульованих положень і висновків, дисертаційна робота Ковчуги Лариси Іванівни на тему: «Інноваційний розвиток як чинник підвищення конкурентоспроможності галузей промисловості України» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах). Затвердженого постановою Кабінету Міністрів №261 від 23 березня 2016 року (зі змінами і доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №283 від 03 квітня 2019 року), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 06.03.2019 р. № 167, а Ковчуга Лариса Іванівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зі спеціальністю 051 – «Економіка».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту та
публічного адміністрування

Київського національного університету
технологій та дизайну, КІНТУ

А. О. Касич